

V. DIALEKTOLOGI JARDUNALDIAK

Gasteiz, 1985-I-25/26

G. Aurrekoetxea

Gasteizen Euskaltzaindiak duen Ordezkaritza berriaren iraugurapena dela eta “Atlas linguistikoaren galdekizunari buruzko proposamenaren azken azterketa eta onarpena”z iharduteko Euskaltzain, atlaserako Batzorde Aholkularikide eta Batzorde Teknikokideok bildu gara Gasteizen Urtarrilaren 25 eta 26 an.

Etorri direnak: L. Villasante, J. Haristchelhar, P. Altuna, A. Irigoien, E. Knörr, L. Mitxelena, P. Ondarra, P. Salaburu, J. San Martin, eta J. M. Satrustegi euskaltzainak; A. M. Echaide, B. Oiharzabal eta K. Rotaetxe, urgazle eta aholkulariak; G. Aurrekoetxea, J. M. Etxebarria eta X. Videgain lanaren aurkeztaile; eta B. Amundarain grabatzaile lanetan.

* * *

Urtarrilaren 25eko arratsaldeko 5etan Euskaltzainburuaren sarrera hitzekin ematen diegu hasiera bilerei.

Orain arte aurrera eraman ezin izan den asmo zaharra dela euskararen atlasa esanez hasten du bere hitzaldia. Arlo honetan gure Herrian aitzindari izan ditugun L. L. Bonaparte eta R. M. Azkueren lanak aipatzen ditu. Ondoren atlasaren helburua “euskararen errealitatea ezagutu, den bezalakoxea atxeman eta jaso, ahalik eta zehazkiena” dela azpimarratuz.

A. Villasanteren ustez V. Jardunaldi hauekin amaiera ematen zaie prestakuntza saioei. Galdekizunaren egokitasuna, inkesta puntuak eta abar aipatu ondoren L. Mitxelenak Debako jardunaldietan atlasaren premiaz esandako hitzak bere eginez bukatzen du.

* * *

IV eta V. jardunaldien artean egindako lanen kontu eman du G. Aurrekoetxeak ondoren. Zertan aritu izan diren denboraldi honetan, izan dituzten arazoak, bakoitza zein dedikazioz aritu den, lan-sistema eta aurkezten den galdekizunaren ezaugarri garrantzitsuenak aipatzen ditu.

Ondoren B. Oiharzabalek G. Rebuschik Uztaritzerako prestatu zuen lana zertan den galdetzen du. Erantzunez galdekizuneko “zenbait arazo morfosintaktiko” atalean kokatzen dela esaten zaio, eta bere garaian aztertuko delakoan bertan behera uzten da.

L. Villasantek galdekizunarekin hasteko berriz ematen dio hitza G. Aurrekoezeari fonetika-fonologia atalaren aurkezpena egin dezan.

Atal honek Uztaritzen aurkeztu zen txostena du oinarri. Han agertzen ziren fenomenoak, batzu lexikoaz baliatuz aztertuko dira, beste batzu morfologian; multzo handi bat kanpoan utzi da; eta gutxiengo bat fonetika-fonologia atalean galdetuko da. Atal honek beraz, bi fenomeno multzo aztertzen ditu: i eta u bokal edo bokalerdiek ondoko silabako a letran duten eragina, eta euskarari ematen diren sandhi batzu. Guztitara 51 galdera.

Bestalde, testuinguruez ahal denik eta hitz hedatuak bilatu dituztela, esaldi baten barruan kokatu (errezago egiteko lekukoari) eta fenomeno bakoitza lortzeko, inkestazailerari lagungarri gertatuko zaiolakoan, 3/4 galdera jarri dituztela esanez amaitzen du.

Aurkezpen-azalpenaren ondoren eztabaidara jotzen da. Bi ohar orokor egiten dira. Alde batetik galdekizunaren atal honetako zenbait galderatan fonetika eta morfologia nahastu egiten direla eta bereiztu beharra legokeela. Eta bestetik zenbait fenomenotan sistematizazio falta ematen dela.

Bi ohar orokor horien ondoren fenomenoz fenomeno aztertzen da txosten osoa, zenbait testuinguru aldatu eta berriak ezarriz.

* * *

“Izen Morfologia” atalaren aurkezpena J.M. Etxebarriak egiten du. Izen morfologia “Morfosintaxia” atalaren lehen zatia da, bigarrena “Aditz morfologia” eta hirugarrena “Zenbait arazo morfosintaktiko” direlarik. Izen morfologia atal hau bi zatitan bananduta dago: izenaren deklinabidea eta gainontzeko guztia. Lehen zatiak 491 galdera ditu, bigarrenak 371. Osotara 862 izanik.

Izenaren deklinabidean bost bokal, diptongo (kasu bat) eta kontsonantez (kasu bat baino ez) amaitutako izenena burutu da, bakoitza mugagabe, singular eta pluraleraz, eta leku-denborazko kasuetan bizidun/bizidun bereiztuz.

Gainontzekoen morfologian konparaketa, partitiboa, zenbakiak, erakusleak (hiru graduen deklinabide osoa), indefinituak, izenordainak (ni, gu eta zuek-en deklinabide osoa), eta galdekari eta berauen eratorriak (nor, zer, zein, non, nola...; edozer, edonon, ...; norbait, zerbait, nonbait, ...; inor, ezer, inon, ...).

Kasuak eta bestelakoak errepresentatzeko erabili den nomenklatura, galdekizunaren egitura, deklinabide kasuen ordena, kasu bakoitzean testuinguru berdintsuak erabiltzea, deklinabidean hitzaren amaiera bakoitzarentzat hitz altxorra, e. a. aipatzen dira aurkezpenean. Elkarrizketa-eztabaidan galdekizunaren atal hau bere osotasunean hartuz murriztearen aldeko eta dagoen dagoenean uztearen aldekoen artean eztabaidatxo bat sortzen da, gehiengo ez murriztearen aldeko agertuz.

Bestalde, askotan esaldi osoa itzularaztea ez dela nahitaezko, ez egoki, aipatzen da, ulergarritasuna kentzen ez den bitartean batik bat. Kasu hauetan aski dela euskaraz agertzea nahi duguna bakarrik galdetzea.

Ondoren testuinguruak aztertzeari ekiten zaio ordenarik gabe, handik eta hemendik; alde batetik gaztelarazko esaldiak zuzenduz eta bestetik testuinguruen esa-

nahia, zenbait kasutan euskaltzain bati baino gehiagori barregarri iruditzen zaizkion esaldiak komentatuz.

Iluntzeko 9ak aldera ematen zaio amaiera ekitaldiari.

* * *

Urtarrilaren 26ko goizeko 9,30etan jarraiera ematen zaio izen morfologiari, elkarrizketa J. M. Etxebarriak gidatzen duelarik. Honako honetan 372. enetik aurre-rantz aritzen gara. Zati honetan distributibo bat (“hiruna mila pezeta”..), “haren/bere-”, “denak” izenaren ondoren, eta neurrietan “bost litro ardo baino gehiago edan du” ala “bost litro baino ardo gehiago edan du” edo horrelako esaldiren bat sartzea onartzen da.

* * *

10'15 ean aditzaren morfologia hartzen da aztergai. Aurkezpena X. Videgainek egiten du. Aldez aurretik atal honetan sortu den adostasun eza utzi nahi du agerian. Aukeratu den sistemaren ezaugarriak eta nomenklatura azaltzen ditu, orain arte ez baita gehiegi erabilia izan gure artean. Sistema berriaren azalpena bukatu bezain laster eztabaidatxo bat sortzen da sistematizazio zaharra utzi eta berria hartzeko izan diren arrazoez, eta proposatzen den sistemaren zenbait ezaugarri. Eztabaidan jende askok hartzen du parte, azkenez L. Villasantek mozten duelarik.

Atal honek aditz neutro eta alokutiboa barne hartzen ditu; aditz laguntzaile (lehen eta bigarren laguntzailea) eta trinkoa: guztitara 294 aditz forma.

Aditz defektiboen hutsuneaz galdetzen delarik, egileek puntu honetan izan zuten eztabaida luzea komentatzen da.

11'50 ean aurkezpena amaitu orduan atsedenaldira bat hartzen da, 12'15 ean elkarrizketa-eztabaidari hasiera emateko. Elkarrizketa hau J. Haritschelharrek gidatzen du. Eta berean testuinguruak egokitzeari ekiten zaio alde batetik; eta bestetik, zenbait zuzenketa proposatzen dira, hala nola “-iro-” ren ordez “-iro”; berdin -eza, -di; alokutiboetan ia zukako formarik erabiltzen den galdetu beharko litzatekeela adierazten du L. Mitxelenak.

Ordu bietarako hamar minutu falta direla ematen diogu amaiera goizeko ekitaldiari.

Arratsaldeko 4etan “Zenbait arazo morfosintaktiko atala aurkezten du X. Videgainek. Perpaus bakuna baino ez duela aztertzen esanez hasi du bere azalpena, eztabaidagarria dela jakin arren; honen ondorioz ez dela ez nominalizatorik ezta perpausa txertatueterako erabiltzen den juntagailurik galdetzen. Perpaus bakunean mugatzearen arrazoietan azpimarragarriena: menpeko esaldietako juntagailuek galdera bidez jasotzeko duten zailtasuna aipatzen du.

Atal honetan galdetzen diren fenomenoaren artean hauek aipa daitezke: aditz bazturen erregimena; “ikusi diot” eta horrelakoak; behar nahi, ahal, ezin, gehi aditz irangaitza; ari, ibili, ihardun, egon...; galdegaia; alokutiborik erabiltzen den galdera eta txertatuetan... Guztitara 41 galdera.

Ondorengo elkarrizketan zenbait fenomeno sartu ala sartu ez eztabaidatzen da (ahantzi + aditza -t(z)en/-t(z)ea; asko + k; etorri zatoz; egin daroa; -t(z)eke...). Kon-

trolezko galderak egin beharra dagoela, bestalde, konprobatzeko; eta testuinguru zenbaitzuren egokitzapena aztertzen da.

* * *

Lexikoaren aurkezpena J. M. Etxebarriak egiten du. Aurkezten denaren oinarria Uztaritzen X. Videgainek aurkeztutako txostena dela esanez hasten da. Han bertan entzun ziren oharrei jarraituz moztu beharrez ia erdian gelditu delarik. Hala ere mozketan ez dela arrazoi linguistikorik aurkitu aipatzen du, extralinguistikoak baino. Eta mozketan honetan Uztaritzeko txostenak zeuzkan 30 gaiak mantendu egin direla. Guztitara 2.368 galdera, amankomunak, toki guztietan galdetuko direnak, eta 249 galdera espezifikoko, zenbait tokitan baino ez direnak galdetuko; guztitara 2.617 galdera.

Aurkezpena amaitu ondoren elkarrizketa zabaltzen da J. Haritschelharren gidaritzapean.

Elkarrizketa honetan zenbait puntu ezberdin ukitzen dira. Batzuren ustez lexiko atal hau oso zaila da eta ondo burutzeko oso inkesta-egile trebea izan behar da.

Halaber, atal honen luzeeraz kezkatuak murriztearen aldekoak ere azaltzen dira, eta zenbait hitz arrunt atal honetatik morfologiara pasatzearen aldeko. Puntu honetan egileek beraien artean ere eztabaidatua izan dela adierazten dute, baina galdetikuz osoan mantentzen den erizpidea hobetsi dutela, hots, fenomeno bakoitzak bere galdera izan dezala, maiz galdera batek bi atentziogune dituenean biak kontutan hartu beharrik zaildu egiten duelako inkesta-egilearen lana.

Itzulpenaren arazoak (“moule” hitzean adibidez), lekukoari adierazteko hitz zailak eta beste zenbait puntu ere aipatzen da.

* * *

“Beste gai batzu” titulupean ondoko hauek plazaratzen ditu G. Aurrekoetxeak:

1. Atala atalka ala dena batera burutu? Hau da, ala lehenbizi dena jaso eta atalez atal argitaratu ala atal bat jaso eta argitaratu, beste bat jaso-argitaratu... amaitu arte?

Atalka egitearen alde eta kontra zenbait arrazoi azaldu ondoren era honetan egitearen alde agertzen da taldearen izenean.

Aho batez onartzen da atalka egitea, elkarrizketa labur baten ondoren.

Beraz, lexikoari dagokionez era honetan bananduko da:

I atala: 1-4 gaiak.

II atala: 5-7 gaiak.

III atala: 8-17 gaiak.

IV atala: 18-30 gaiak.

2. “Galdera fitxa” aurkezten du zenbaki bakoitzean zer joango litzatekeen azalduz.

3. Inkesta-puntuaren proposamena. Mapa eta herrien zerrenda batez azaltzen da.

Aholkulariak oharrak igortzeko gelditzen dira.

4. "Testu-libreak": Lekuko bakoitzarekin 15 minututako testu libre bat grabatzeak merezi duen ala ez.

L. Mitxelenak baietz erantzuten du eta galdekizunaren amaieran egitea proposatzen. Hala egitea erabakitzen da.

5. Azentuaren arazoa. Aurkezpenean G. Aurrekoetxeak beraien ustetan markatu behar dela adierazten du.

L. Mitxelenak baietz esaten du, gauza inpresionista (lehenbiziko maila) baino ez bada ere. Hala ere nola markatu behar den horretan ez da adostasun osoa lortu.

L. Mitxelenak azkenez proposamen bat egiten du: "Zinta batzu hartu eta egin saio bat; markatzen joan lanean ibiliko direnak eta beste batzu" erizpideak bateratzeko.

* * *

Bilerok amaitzeko J. Haristchelharrek egiten ditu azken hitzak eskerrak emanez guztiei eta batez ere aholkulariei eman duten laguntzagatik.